УДК 342.53:341.325

Зеленько Г. І.

ІНСТИТУЦІЙНІ ПАРАМЕТРИ І ПРАКТИКА ФОРМУВАННЯ ПРАВЛЯЧИХ КОАЛІЦІЙ В УКРАЇНІ

У статті проаналізовано нормативно-правові підстави і практику формування парламентської більшості в Україні. Окреслено перешкоди інституційного характеру, які унеможливлюють формування повноцінних правлячих коаліцій в Україні.

***Ключові слова**: правляча коаліція, парламентська більшість, парламентський, напівпарламентський спосіб формування уряду.*

В статье проанализированы нормативно-правовые основы и практика формирования парламентского большинства в Украине. Определены препятствия институционального характера, которые делают невозможным формирование полноценных правящих коалиций в Украине.

***Ключевые слова**: правящая коалиция, парламентское большинство, парламентский, полупарламентской способ формирования правительства.*

The article analyzes the legal basis and practice of the formation of the parliamentary majority in Ukraine. There outlined the main obstacles of the institutional nature that prevent a full-fledged ruling coalition in Ukraine.

***Keywords:** ruling coalition the parliamentary majority, parliamentary and half-parlimentary way of the forming of government.*

В Україні, як відомо, парламент формується на основі виборчої системи, яка передбачає участь партій у якості суб'єктів виборчого процесу на основі загального виборчого права. Продовженням політичних партій у парламенті є парламентські

фракції, які формуються за умови виконання визначених на законодавчому рівні вимог. Зважаючи на те, що Україна має багатопартійну систему, до парламенту потрапляють партії, які не набирають кількості голосів, достатньої для формування парламентської більшості – кількості депутатів, достатньої для позитивного голосування за ті чи інші парламентські рішення. Тому умовою ефективної парламентської роботи є правове оформлення домовленостей між політичними силами у парламенті, які дійшли згоди щодо стратегій розвитку держави. Тим самим, передбачається створення коаліції депутатських партій та груп, що оформлюється у вигляді офіційного проголошення створення парламентської коаліції у відповідному форматі та підписання коаліційної угоди. Однак, українська політична практика демонструє нестабільність парламентських коаліцій, що знижує ефективність виконання парламентом його функцій (насамперед законодавчої та установчої) і відповідно здатне дестабілізувати політичну ситуацію. У пропонованій статті автор аналізує нормативно-правові підстави та практику процесів коаліціювання в Україні.

Від часу свого існування як держави в Україні середня тривалість життєдіяльності уряду – 1,5 роки. За своєю суттю усі вони були політичними і формувалися через застосування напівпарламентського або парламентського принципу його формування. Спершу парламент – Верховна Рада України – з подання Президента України затверджував кандидатуру на посаду прем'єр-міністра, або згодом висував власну кандидатуру на розгляд Президента, а той, у свою чергу, подавав цю кандидатуру на розгляд Верховної Ради України, яка схвалювала кандидатуру, запропоновану Президентом, і схвалювала весь склад уряду.

Як відомо, в Україні всі електоральні цикли супроводжувалися досить гострою боротьбою політичних сил. Парламенти, які обиралися на мажоритарній, змішаній та пропорційній основі, відзначалися політичною строкатістю, жодна партія (блок політичних партій) не мала навіть простої більшості. Тому

уряди, які формувалися парламентами усіх каденцій, були багатопартійними та коаліційними за своєю суттю.

Процеси функціонування парламентських коаліцій в Україні можна поділити на наступні етапи: 1) 1991–2005 рр. – неінституціоналізована коаліція; 2) 2006–2010 рр. – інституціоналізована коаліція; 3) з 2010 р. – повернення до неінституціоналізованого формату коаліції, пов'язаного з відміною конституційної реформи.

Залежно від орієнтації акторів зазвичай виокремлюють два підходи до формування коаліції: 1) орієнтація на певний політичний курс (*policy-seeking*) стимулює гравців об'єднуватися за принципом схожості програмних положень. Результатом таких орієнтованих дій є об'єднання партій переважно з сусідами за політичним спектром; 2) орієнтація на міністерські посади (*office-seeking, policy blind, power-oriented*) передбачає, що першочерговою стратегією гравців має стати вибір партнерів для коаліціювання з точки зору мінімізації кількості членів партій, що складають коаліцію, та кількості самих партій та максимізації власної частки у даному об'єднанні, а також мінімізації власних трансакційних витрат.

В Україні об'єднання у коаліції відбувалося за другим принципом – принципом орієнтації на певні міністерські посади. Звісно, що загальний сумнівний з точки зору ефективності політичний макроклімат у країні позначився і на принципах формування коаліцій. Причину цього можна пояснити, насамперед, суто формальними обставинами – конституційне закріплення домінуючої ролі президента у владній моделі; обмеженістю механізму стримувань і противаг, який передбачав одноосібний контроль президента за вертикаллю виконавчої влади; відсутність політичної відповідальності президента через неможливість застосування в українських умовах наявної процедури імпічменту; відсутністю політичної відповідальності окремого парламентаря через відсутність імперативного мандата. За таких обставин виконавча влада на чолі з главою держави виявилася обмеженою лише незаперечністю наявних відносин влади і

конституційно визначеним терміном повноважень. Така модель управління по суті своїй не відповідала моделям представництва, а електорат перетворився у засіб самолегітимації влади, що у політичній науці класифікується як делегативна демократія [1, 59], або у термінах американського політолога Р. Сакви, режимна система [2, 61-82]. Сутність такої системи полягає у тому, що вона має неполітичні витоки, тому зазвичай супроводжується перманентною кризою легітимності. Режимна система глибоко авторитарна і прагне обмежити себе від ефективного демократичного контролю. Однак, щоб утриматися, вона використовує демократичні процедури, насамперед, вибори, та інші форми мобілізації громадян. Подібне співіснування призводить до появи численних громадських інститутів, які, будучи формально демократичними, у кінцевому рахунку відповідальні лише перед собою або ж своїми «патронами» (патронажні відносини). Таким чином, демократичний фасад зберігається, але демократичні процедури переходять у розряд «дефіциту»: знижується роль представницьких органів влади, посилюється роль особистостей (персоналій), насамперед, інституту президентства, форми політичної участі обмежуються, набуваючи декоративних форм.

В Україні при формуванні коаліцій на першому етапі формуючими партіями були «партії влади», які до 2006 р. були представлені різними партіями або блоками: Народно-демократична партія, «Злагода», Соціал-демократична партія України (об'єднана), блок «За єдину Україну», Наша Україна, з 2010 р. партія влади представлена здебільшого Партією Регіонів. Проте, критерієм об'єднання цих партій у парламентську коаліцію були особисті домовленості лідерів, захист спільних бізнес-інтересів тощо. Втім, ідеологічний критерій через нерозвиненість партійної системи й існування «протопартій» (груп інтересів), але не повноцінних політичних партій, які б виконували покладені на них функції (представництва інтересів, посередницьку, владну) і мали повноцінну партійну інфраструктуру, не був визначальним при формуванні парламентських і, відповідно, урядових

коаліцій. Тому наявні у світовій політичній науці теорії коаліційних урядів досить вибірково можна застосовувати при аналізі українських реалій.

В Україні правило інвеститури передбачає голосування простою парламентською більшістю (мінімум 226 голосів депутатів). Парламентська більшість в Україні завжди створювалася у форматі «простої», а не конституційної більшості. Конституційна більшість за українським законодавством становить 2/3 депутатів парламенту, тобто 300 депутатів. Відтак, парламентські рішення, які вимагали голосування конституційною більшістю, були голосуваннями ситуативними (епізодичними) або не голосувалися через відсутність конституційної більшості. Це стосується подолання вето Президента, застосованого щодо ряду законів, внесення змін до Конституції України.

Досить умовною в Україні є й вплив іншої процедурної влади, яка детермінує формування парламентської коаліції, – здатність призначати прем'єр-міністра. Тому конституційний дизайн та характер партійної системи, процедура формування уряду загалом, і призначення прем'єр-міністра, зокрема, не є факторами, здатними консолідувати парламентські партії.

В Україні у ході електорального відбору до 2006 р., тобто на першому етапі функціонування парламентських коаліцій, перемагали так звані «партії влади». Хоча подібну перемогу можна назвати умовною, оскільки жодного разу партії, навколо яких формувалася парламентська більшість і які формували уряд, не набирали ані абсолютної, ані навіть відносної більшості голосів виборців. Відтак, отримані провладними партіями голоси виборців, конвертовані у депутатські мандати, хоча й становили більшість, достатню для формування уряду, переможницями жодну з цих партій назвати неможливо. Теоретично такий строкатий склад урядів в Україні передбачав високий рівень конфліктності всередині. Проте, закладений високий потенціал конфліктності на практиці проявлявся не стільки у конфліктах всередині уряду, скільки між окремими членами кабінету та головою держави, який до 2006 р. (з січня 2006 р. вступив у дію

Закон про внесення змін до Конституції України) мав усі важелі впливу на Кабінет міністрів та окремих його членів. При цьому, основним мотивом партій, чиї представники входили до складу урядів, радше було прагнення захистити власний бізнес, утриматися при владі, аніж виконувати положення виборчих програм, відтак, назвати рішення урядів репрезентативними відносно інтересів виборців також можна лише умовно.

Вважається, що спроможність партій до утворення коаліцій є індикатором зрілості демократії, але щодо України складно застосувати це визначення. Причина у тому, що в основі створення коаліцій в українському парламенті були особисті інтереси окремих політичних акторів, а не бажання реалізувати партійні програми. Крім того, зафіксований у конституції принцип політичної відповідальності парламентських партій по суті робив їх відповідальними радше перед президентом, оскільки виключно президент мав право поточного коригування складу уряду, відправивши у відставку будь-якого міністра або весь уряд у будь-який момент, натомість, перед парламентом уряд ніс колективну відповідальність, а питання політичної відповідальності могло ставитися один раз на півроку, а за умови ж наявності схваленої парламентом Програми діяльності уряду – один раз на рік [3]. Умовною можна вважати й політичну відповідальність парламентських партій, тому що конституцією не закріплювався імперативний мандат у частині відкликання депутатів, обраних за мажоритарним принципом, чи заборона переходу депутатів із фракції у фракцію, обраних на пропорційній основі. Недостатніми були й можливості президента вплинути на недієздатний парламент, розпустивши його, оскільки конституція надавала таке право президенту лише за умови, якщо парламент не проводить засідання протягом 30 днів, що на практиці було малореальним. Подібна недостатня інституціоналізація сфер впливу виборців на парламент, з одного боку, і Президента на парламент – з другого, перетворювала парламент на безвідповідальний орган, у якому точилися політичні дебати, але при цьому парламент досить слабко ви-

конував свою основну функцію – законотворення. Хоча у парламенті 4-го скликання (2002–2006 рр.) постійно діюча парламентська більшість (без назви) існувала від часу утворення 27.09.2002 р. до набуття повноважень депутатами 5-го скликання 25.05.2006 р. у складі 9 фракцій і груп: «Аграрники України», Народно-демократичної партії, Партії промисловців та підприємців України та партії «Трудова Україна», «Регіони України», Соціал-демократичної партії України (об'єднаної) та депутатських груп «Демократичні ініціативи», «Європейський вибір», «Народний вибір», «Народовладдя» [4].

Проте, склад урядів в Україні змінювався радше за бажанням президента (до 2005 р. Л. Кучми), аніж внаслідок застосування політичної відповідальності парламентом. Низький рівень розвитку політичної культури парламентарів України обумовив неспроможність парламентських партій створювати стабільні коаліції. Водночас, не зафіксований законодавством механізм парламентського принципу формування уряду не підштовхував партії до пошуку компромісів при формуванні урядів.

Ідентифікації, які бралися за основу при формуванні урядів в Україні, – особиста відданість президенту України, а не партійні програми чи ідеологічні пріоритети, або ж коаліціювання на основі спільних цілей при проведенні політики.

Неінституціоналізований формат коаліції в українських умовах спричинив те, що вона створювалася формально, аби тільки не блокувалася робота парламенту, але депутати не прагнули створити розширену коаліцію, оскільки стратегічні цілі, спрямовані на реалізацію певних національних стратегій нівелювалися у процесі парламентської діяльності тощо.

Для другого етапу (2006–2010 рр.) характерним було формування мінімально виграшних коаліцій. По суті, вести мову про повноцінний процес коаліціювання в Україні можна лише стосовно цього етапу. Для нього характерна політична конкурентність, змагальність у політичному процесі тощо. Проте, формат коаліції як мінімально виграшної пояснює неможливість

парламентарями внести зміни до Конституції України, про що декларували пропрезидентські політичні сили, подолання вето президента, застосованого ним щодо низки законів тощо.

Припущення, що кожен парламентський гравець має політичну вагу, пропорційну кількості місць у парламенті, в Україні також складно застосувати, оскільки практика формування парламентської більшості (за винятком періоду 2006–2010 рр.) засвідчила, що парламентська більшість формувалася навколо пропрезидентської партії апріорі, незалежно від того, скільки місць ця партія здобула у парламенті. Відтак, політичну вагу партії у парламенті і суспільстві визначала не кількість голосів, які отримала ця партія на виборах, і відповідно, кількість депутатських мандатів у парламенті, а ступінь її наближення до президента.

Щодо періоду 2006 – 2010 рр., то справді, при формуванні парламентської коаліції можна застосовувати загальну пропорційну норму. Так, у парламенті 5-го скликання (2006–2007 рр.) більшість утворювалася 2 рази: Коаліція демократичних сил (22.06.2006 р. – 06.07.2006 р., до складу увійшли фракції «Наша Україна», «Блок Юлії Тимошенко», Соціалістичної партії України (239 депутатів). Опозиційними у цей період вважалися фракції Партії Регіонів та Комуністичної партії України; Антикризова коаліція була утворена 07.07.2006 р. і проіснувала до набуття повноважень депутатами 6-го скликання (2007 р.) у складі Партії регіонів, Соціалістичної партії України та «Блоку Юлії Тимошенко» (238 депутатів) [4].

Також у цей період в українському парламенті діяв принцип: всупереч загальній пропорційній нормі, гравець, який має порівняно невелику кількість парламентських мандатів, може збільшити свою вагу, якщо він є величиною, необхідною для збереження коаліції. Оскільки у парламенті ймовірним було формування мінімально виграшної коаліції, у 2006 р. осьовою партією виявилася Соціалістична партія України на чолі з О. Морозом. На парламентських виборах 2006 р. соціалісти ледь перетнули тривідсотковий обмежувальний бар’єр, але зважаючи на те, що

для створення парламентської більшості необхідні були голоси соціалістів, внаслідок коаліційних торгів О. Мороз отримав посаду голови Верховної Ради, а Соціалістична партія кілька міністерських портфелів.

У парламенті 6-го скликання (2007–2012 рр.) більшість утворювалася 4 рази (до уваги не береться перейменування коаліції «Стабільність і реформи» у парламентську більшість з тією ж назвою. Першою серед них була Коаліція демократичних сил у Верховній Раді України 6-го скликання (29.11.2007 р. – 16.12.2008 р.), яка існувала у складі фракцій «Блоку Юлії Тимошенко» та «Наша Україна – Народна Самооборона» (227 депутатів, крім І. Плюща). Опозиційними у цей період вважалися фракції Партії регіонів, Блоку Литвина та Комуністичної партії України. Другою стала коаліція «Національного розвитку, стабільності та порядку» (17.12.2008 р. – 10.03.2010 р.) у складі фракцій «Блоку Юлії Тимошенко», Блоку «Наша Україна – Народна Самооборона», Блоку Литвина (чисельність змінювалася). Опозиційними у цей період вважалися фракції Партії регіонів та Комуністичної партії України. Третьою – коаліція депутатських фракцій «Стабільність і реформи» (11.03.2010 р. – 03.10.2010 р.) у складі Партії регіонів, Комуністичної партії України, Блоку Литвина та 16 народних депутатів з інших фракцій та позафракційних депутатів (початково нараховувала 237 народних депутатів). Останньою – парламентська більшість у Верховній Раді України під назвою «Стабільність і реформи» (створена 04.10.2010 р.) у складі фракцій Партії регіонів, Комуністичної партії та Блоку Литвина (19.11.2010 р. перейменована у фракцію «Народної партії»). Також, хоча юридичних підстав для віднесення депутатської групи «Реформи заради майбутнього» (утворена 16.02.2011 р.) до парламентської більшості немає, з урахуванням особливостей голосування цієї групи її вважають такою, що з часу свого формування належить до фракцій більшості. Опозиційними у цей період вважаються фракції «Блоку Юлії Тимошенко» (з 16.11.2010 р. – перейменована на «Батьківщину») та «Наша Україна – Народна Самооборона» [4].

Під час коаліційних торгів 2007 р., після дострокових парламентських виборів та після виборів президента у 2010 р., коли уряд Ю. Тимошенко був відправлений у відставку новообраним президентом України В. Януковичем, і під час формування парламентських коаліцій осьовою партією ставали почергово Блок Литвина та Комуністична партія України, яка, хоча й мала на той час лише 27 депутатських мандатів, отримала преференції у вигляді і парламентських комітетів, і посад у вищих органах виконавчої влади [5, 569]. З-поміж міністерських портфелів, у якості преференції саме осьові партії отримували й посаду Голови Верховної Ради. Так, у 2006 р. крісло голови парламенту зайняв О. Мороз, а у 2008 р. – В. Литвин. Також, для цього періоду характерний політичний принцип формування уряду, коли партії-учасники коаліції отримували квоти на посади в уряді, а крісло прем'єр-міністра займали лідери партій, навколо яких формувалися коаліції (почергово Ю. Тимошенко та В. Янукович).

Серед факторів, які визначають характер урядових рішень (вище охарактеризовано детальніше), вирізняють: функціонування кабінету (як баланс між колективним урядом та індивідуальною міністерською юрисдикцією, політична відповідальність уряду та процедура відставки), парламентські правила (кваліфікована більшість, розпуск парламенту та призначення нових виборів), електоральну систему, вето-гравці (глава держави, зарубіжний уряд, групи тиску). Аналізуючи українську практику відповідно до запропонованої схеми, можна виявити її специфіку.

У період дострокового парламентського електорального циклу 2007 р. «дуже сильними партіями» можна вважати Партію Регіонів України та «Блок Юлії Тимошенко». «Просто сильні партії» представлені Комуністичною партією України та «Нашою Україною – Народною Самообороною». Блок Литвина та Комуністична партія України були почергово так званими «осьовими партіями», які здобули меншість місць у парламенті, але від позиції яких залежав формат парламентських коаліцій у

2007 р. та 2010 р. Успіх інших партій – це радше результат успішно проведеного партіями, які намагалися потрапити до парламенту, «розкручування» політичних проектів, створеними спеціально під вибори. Застосовані ефективні виборчі технології були спрямовані, у першу чергу, на психологічний стан виборців, а саме на такі категорії як протестний та байдужий електорат, а також виборців, які голосували емоційно. Так звані «дуже сильні партії» почергово формували парламентську коаліцію і виступали формуючими партіями, коли у 2006 р. парламентська більшість була інституціоналізованою і сформованою навколо БЮТ, у 2007 р. – навколо Партії регіонів, у 2008 р., після переформатування парламентської більшості – навколо БЮТ, і у 2010 р., після президентських виборів – навколо Партії регіонів.

Характерною рисою української політики від 1991 р. було укладання різноманітних політичних угод, своєрідних пактів правлячих та опозиційних політичних акторів про «ненапад» або політичних партнерів про співпрацю. Звісно, що ці угоди не мали чинності закону і мали характер «джентльменських угод», але відігравали позитивну роль для стабілізації функціонування парламенту. Проте, на відміну від поширеної у європейській політиці практики укладання коаліційних угод до виборів, в Україні партії, які балотуються до парламенту, у передвиборчий період обмежуються деклараціями або ж угодами, які після закінчення електорального циклу не виконуються. Один з прикладів – передвиборчі заяви «Блоку Юлії Тимошенко» та «Нашої України – Народної Самооборони» під час виборчої кампанії 2006 та 2007 рр.

Терміни формування парламентських коаліцій в Україні також залишаються тривалими. Це пояснюється, по-перше, відсутністю на першому етапі у законодавстві норм, які б встановлювали чіткі терміни формування парламентської коаліції; по-друге, відсутністю й опосередкованих стимулів, які б підштовхували партії до прискорення процесів коаліціювання, як, наприклад, у ряді європейських країн, неспроможність парламенту створити

парламентську коаліцію або сформувати уряд у визначені законом терміни у разі, якщо парламентська коаліція не є інституціоналізованою, є підставою для розпуску парламенту. Сюди ж належить деструктивний характер вотуму недовіри, зафіксований українським законодавством, коли, на противагу конструктивному, відставка кабінету можлива лише за наявності нового (альтернативного) кабінету, що забезпечує безперервність і спадковість урядової діяльності.

Відтак, теоретично в Україні можлива ситуація, коли країна може функціонувати, маючи неповноцінного прем'єр-міністра, а виконуючого його обов'язки, що істотно знижує позиції уряду і у системі органів державної влади, і під час переговорних процесів на міжнародному рівні (випадок Ю. Єханурова, який у 2006–2007 рр., будучи виконуючим обов'язки прем'єр-міністра, був обмежений у владній компетенції, проводячи переговори щодо ціни на газ з російськими партнерами). Крім того, нестабільність партійної системи і високий рівень персоніфікації української політики тривалий час змушувала політиків дотримуватися короткотермінових стратегій, що позначалося на характері державної політики. Упродовж усіх років існування України як держави приймалася велика кількість різноманітних національних стратегій розвитку або реформ, проте жодну з них не можна вважати втіленою на практиці.

З жовтня 2010 р., який можна вважати початком виділеного третього етапу функціонування парламентських коаліцій, проблема взаємозалежності ефективних парламентських партій та типу кабінету в Україні, по суті, набула ознак, які характерні радше для неопатримоніальних суспільств. Тобто факт, коли партія класифікується як ефективна парламентська партія, не означає того, що вона автоматично має брати участь у формуванні кабінету. По суті, маємо заміщення повноцінного процесу коаліціювання, характерного для країн Західної та Центрально-Східної Європи, коли виключно ефективні парламентські партії є суб'єктами парламентської коаліції. В Україні цей процес не визначається результатами парламентських виборів, оскільки в

українських реаліях поняття «ефективна парламентська партія» замінюється поняттям «партія, наближена до президента», що автоматично гарантує їй певні преференції при формуванні кабінету. Таким чином, втрачається логічний ланцюжок «виборець – партія – фракція – урядова коаліція – уряд», характер якого визначається виключно у ході електорального відбору.

Отже, в українських реаліях не спрацьовує формула, коли завдяки участі у коаліції партії мають владу через отримання урядових посад. У цьому випадку володіння міністерськими портфелями і електоральна відповідальність є електоральними перевагами. Зважаючи на те, що в Україні протягом трьох останніх електоральних циклів спрацьовувала характерна для Європи «система гойдалок» і виборці, розчаровані діями влади, голосували за опозиційні партії, володіння міністерськими посадами часто використовувалося задля реалізації власних потреб особами, які ці посади обіймали, втілюючи неопатримоніальну модель відтворення влади та капіталу, або ж задля можливості використовувати адміністративний ресурс під час наступних парламентських (президентських) виборів. Тому, тільки за умови проведення повноцінних конкурентних виборів перебування в опозиції давало змогу опозиційним партіям як отримати голоси, так і збільшити шанси участі у формуванні кабінету надалі. Але Україна після визнання Конституційним Судом України конституційної реформи 2004 р. («Закон про внесення змін до Конституції України» від 8 грудня 2004 р.) у жовтні 2010 р. повернулася до моделі інкорпорації еліт, зафіксованої Конституцією України зразка 1996 р., що унеможливлює повноцінне відтворення та кооптацію еліт та лідерів виключно у процесі електорального відбору. Через те, що парламентські партії по суті позбавлені однієї з найважливіших установчих функцій – формування уряду (ця функція парламентом виконується опосередковано), це, у свою чергу, загалом деформує повноцінне виконання політичними партіями їх функцій (представницька, посередницька). Як наслідок, це спотворює, власне, ідею електоральної демократії і поглиблює

рівень політичного відчуження з усіма негативними наслідками (саботаж реформ, низький рівень довіри до органів державної влади, політичний колапс і стагнація суспільно-політичної та економічної сфер).

Проблема форм взаємодії еліт і надалі залишається основоположною для України. Нині це обумовлено поверненням до напівпарламентського способу формування уряду і, по суті, до дуалізму виконавчої влади. Наразі слід вести мову про те, що інститут президентства на чолі з главою держави виконує роль противаги парламенту через виключні сфери компетенції щодо уряду та інших органів виконавчої влади через процедуру, і висунення кандидатури на посаду на розгляд парламенту, і їх звільнення главою держави. Тоді як формат парламентської коаліції і роль уряду нівелюються через звуження функцій і сфер компетенції парламентської більшості та розширення прерогатив Президента щодо виконавчої гілки влади загалом.

Отже, правлячі коаліції (урядові коаліції) – це норма багатоскладових суспільств. Їх перевага полягає в тому, що сам процес коаліціювання – крок, який, по-перше, стимулює політичне структурування суспільства і стимулює оформлення партійної системи; по-друге, є формою опосередкованого (через політичні партії) залучення суспільства до формування державної політики. Основний недолік у тому, що подібний принцип у неструктурованих суспільствах призводить до періодичних або й перманентних урядових криз, що дестабілізує політичний процес. Однак, для посткомуністичних суспільств, перед якими постає дилема демократичного поступу або ж повернення назад до авторитарного стану, є необхідністю та умовою подальшого розвитку. Тому тут питання необхідно ставити не у зв'язку із застосуванням чи незастосуванням парламентського принципу формування уряду, а у контексті вибору форм політичної співпраці основних парламентських партій, а також партій, які є осьовими, тобто мають так звану «золоту акцію».

Однак, основна проблема, яка нині оголилася в Україні, пошук більш досконалих і, головне, дієвих моделей інтеракції:

перенесення у нормативно-правову площину і використання у політичній практиці форм політичної участі, які б були співмірними, з одного боку, з керованістю суспільства, а з другого – уможливлювали інноваційність суспільно-політичних процесів і нейтралізували інерційність та агресивність системи. Тому пактування, як укладання короткотермінових угод з тих чи інших питань, та залучення до роботи в органах виконавчої влади представників різних політичних сил дозволить зняти політичну напругу у суспільстві. Пактування, на відміну від створення коаліції, не передбачає узаконення домовленостей, а лише досягнення згоди з тих чи інших питань, і носить ситуативний характер. Отже, за наявного характеру конфігурації влади пактування як спосіб досягнення домовленостей лишається єдиним можливим набором тактичних кроків-рішень, які дадуть змогу хоча й не такого динамічного, як потребує країна, але все ж поступу. Стратегічне ж вирішення проблем ефективності коаліційних урядів лежить у площині конституцієтворення і вимагає повернення на конституційному рівні характерних для парламентських політичних партій функцій, пов'язаних з розширенням насамперед їх установчих прерогатив, з одного боку, і адекватного цьому змісту політичної відповідальності уряду (поточне коригування складу уряду парламентом та індивідуальна, а не лише колективна, політична відповідальність членів уряду).

Коаліційні теорії є важливим засобом прогнозування подальшої урядової роботи, однак, сам по собі процес коаліціювання має розглядатися в умовах подій, що трапилися і що можуть трапитися, в межах ідеологічного поля, наявної електоральної системи, програмних положень політичних партій, їхніх урядових та законодавчих стратегій, індивідуальних стратегій партійних лідерів та рядових членів партій, наявних законодавчо закріплених повноважень парламентської більшості, парламентських комітетів, парламентської опозиції, самого уряду та процедур набуття, реалізації та припинення урядових повноважень.

Деякі важливі інститути (такі як конституційні норми) є зовнішніми до коаліційної гри у тому сенсі, що актори у цій грі не мають жодної реальної можливості змінити їх у короткостроковій перспективі. Інші важливі інститути є внутрішніми, що являють собою правила, якими партійні актори зобов'язують себе, часто саме для того, щоб мати справу з коаліційним керуванням. Роль, яку інститути грають у коаліційній політиці, можна розуміти і як потенційні причини, так і як наслідки викликів, з якими стикаються політичні партії у парламентських демократіях.

Використані джерела та література:

1. O'Donnel G. Delegative Democracy. – Journal of Democracy. – 1994. – Vol. 5. – №1. – P. 55-69. **2.** Саква Р. Режимная система и гражданское общество в России // Полис. – 1997. – №1. – С. 61-82. **3.** Конституція України. – К.: Парламентське видавництво, 1996. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу www.rada.gov.ua. **4.** Офіційний Сайт Верховної Ради України. Електронний ресурс. – Режим доступу: www.rada.gov.ua. **5.** Історія українського парламентаризму: від допарламентських форм організації політичного життя до сьогодення. Біографії та законотворча діяльність депутатів Верховної Ради України I-VI скликань / голова ред. ради В.М. Литвин. НАН України. Інститут історії України. – К.: Вид-во «Дніпро», 2010. – 816 с.